

Исламдағы мирас ілімінің артықшылығы және фард иелерінен болған әйелдер мұрасы

Азамат Ш. Жамашев¹

Изатіллә Р. Наурзалиев^{2*}, Қожа Тоқтияр³

^{1,3}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Әбу Ханифа медресе колледжі, Алматы, Қазақстан

*Корреспонденция үшін автор: izatullanaurzaliev21@mail.ru

¹<https://orcid.org/0000-0002-5330-9437>

²<https://orcid.org/0000-0001-8181-0213>

³<https://orcid.org/0000-0001-6606-7476>

DOI: 10.32523/2616-7255-2022-141-4-172-183

Аңдатпа. Ислам дінінің мұрагерлік құқық ғылымы гасырлар бойы мұсылман ғалымдарының тәжірибесіне негізделіп, дамыған сала. Дұрыс жүзеге асқан жағдайда адамның көңіліне шаттық сыйлайтын және қарым-қатынастарын ретке келтіріп, әлеуметтік өміріне тұрақтылық әкелетін Алла Тағаланың бұйрықтарының бірі – мұра. Исламдық мұрагерлік құқықтың негізгі қағидасы – Құран нормаларына бағыну. Ислам шариятында Алла Тағала мирас іліміне ерекше мән беріп, ондағы мәселелерді тікелей өз басшылығымен егжей-тегжейлі баяндаған. Алла Тағала бізге Өзінің шексіз даналығымен қайтыс болған кісіден қалған мирасты мұрагерлер арасында әділ бөлудің теңдессіз жүйесін көрсетіп берді. Бұл көрсетілген жүйеде мұрагерлер арасында талас-тартыс пен ұрыс-керіске ешқандай орын жоқ.

Аталмыш мақалада ислам құқығында қолданылатын мирас ұғымына тілдік және терминдік анықтамалық тұрғыдан қысқаша талдау жасалып, ислам дінінің негізгі дереккөздері болып табылатын, Құран мен Пайғамбар хадистері, сахабалардан жеткен деректер аясында қарастырылады. Исламдағы мұраның артықшылығына қатысты мәселелер, сондай ақ оның ислам құқығындағы маңызы талқыланады. Исламдық мұрагерлік құқықтың негізгі қағидасы – Құран нормаларына сүйеніп, ережелер мен шешімдерге айрықша назар аударылады. Исламдағы мұрагерліктің құқықтық жүйесі басқа құқықтық жүйелерден айтарлықтай ерекше екендігі әрі Құранда ешқандай мәселе мұра мәселесі секілді егжей-тегжейлі айтылмағандығы баяндалады. Исламдағы мұрагерлік мәселелерін қарастыратын ғылым турасында шарият құқықтанушылары тарапынан көзқарастар келтіріліп, исламға дейінгі араб қоғамындағы мұрагерлік құқығының көріністеріне қысқаша шолу жасалынады. Мұрагерлік құқықтардың негізгі принциптерін және фард иелерінен болған әрбір әйел мұрагердің үлесін ашуға әрекет жасалады.

Түйін сөздер: Құран, хадис, исламдағы мұра, мирас ілімі, араб қоғамы, фард иелері, мұрагерлік құқық, үлес, дәлел, әйел мұрасы.

Received 18 November 2022. Revised 25 November 2022. Accepted 31 November 2022. Available online 15 December 2022.

For citation:

Zhamashev A.Sh., Naurzaliev I.R., Kojat T. Inheritance privilege in Islam and the legacy of women from fard owners // Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU. Historical sciences. Philosophy. Religion Series. 2022. – Vol. 141. – №. 4. – P. 172-183. DOI: 10.32523/2616-7255-2022-141-4-172-183.

Для цитирования:

Жамашев А.Ш., Наурзалиев И.Р., Кожат Т. Привилегия наследства в исламе и наследие женщин от владельцев фард // Вестник ЕНУ им. Л. Гумилева Серия Исторические науки. Философия. Религиоведение. – 2022. – Т. 141. – №. 4. – С. 172-183. DOI: 10.32523/2616-7255-2022-141-4-172-183.

Кіріспе

Адам жеке тұлғалық дәмін біліп, ұжымдық өмір формасын бастағаннан бастап, қайтыс болған адамның мүлкі мұрагерлік жолмен өтіп бастады. Ислам келгенге дейін бұл мәселе әр түрлі әлем халықтары мұрагерлерінің пәрмені мен билігіне бағынды. Қуатты болған адам марқұмның барлық мүлкін қолына алып, оның дәрменсіз туыстарының құқығынан айырып жатты. Әрине, әйелдерді мұрагерлік құқығынан айыру барлық халықтар арасында болған. Мысалы, римдіктер, гректер, мысырлықтар мен қытайлар әйелді күйеуінің меншігі деп санады және оны мүлік ретінде мұра деп білді. Жалпы әйелдер мұрагерлік құқығынан толыққанды айырылды (Усенов, 2017). Осындай әділетсіздіктер марқұмның байлығының айналасында жиі күрделі дауларды туғызары анық. Бұл даулар жанжалдарға, қорлауға, отбасылық қатынастардың бұзылуына әкеледі. Сондықтан исламдық мұрагерліктің ережелері мен принциптерін зерттеу, білу және қолдану барлық мұсылмандар үшін үлкен маңызға ие, олардың міндеті және ислам мәдениетінің ажырамас бөлігі болып табылады. Мұсылман өмірінде Құран құқықтың басты қайнар көзі болып саналады және оның нормалары мұсылмандар үшін өзгертілмейтін міндетті ұйғарымдар ретінде есептеледі.

Зерттеу әдістері

Бұл мақалада негізінен интерпретациялық, аналитикалық талдау әдістері пайдаланылып, ислам шариғат құқығындағы мирас сөзінің тілдік мағыналары және терминдік анықтамалары, әртүрлі ғалымдардың көзқарасына сүйене отырып, салыстырмалы түрде талданады. Мирас ғылымы турасында Құран аяттарынан, Пайғамбар хадистеріне сүйене отырып, мирас ілімінің артықшылығы мен ерекшеліктері және фардиелерінен болған әрбір әйел мұрагердің үлесі баяндалады.

Талқылау

Ислам шариғатында мирас құқықтарын зерттейтін ғылымның бірнеше атаулары бар.

Барлығы да мағынасы тұрғысынан бір-біріне балама ретінде пайдалана береді. Олар: «илму әл-иирас» Мирас ғылымы, «илму әл-фараид» Үлестер ғылымы, «илму әт-тарикә» мұра ғылымы. Бұл атаулардың арасында қолданыс тұрғысынан басқаларына қарағанда жиі кездесетіні – «мирас» сөзі. Тілдік мағынасы «түбір, негізгі, біреуден басқа біреуге берілген ескі мүлік мағынасында (уираса) сөзінен шыққан мирас (мұра), біреуінен екіншіге мұра болатын тепе-теңдік пайда болады. Сонымен қатар, «Біреуден екінші біреуге берілген нәрсені немесе қауымдастықтан басқасына өткізілген, біреуден қалған нәрсе және мұра болып қалған мүлік» мағыналарында қолданылады (Бархуми, 2013: 12).

ҚР Конституциясындағы анықтама бойынша мұра дегеніміз – бұл мүліктік немесе басқа да мүліктік емес құқықтар мен міндеттердің қайтыс болған адамның мұрагерлеріне заңды түрде қалуы.

Заманымыздың шариғат құқықтанушы ғалымы Уахба әз-Зухайли, өзінің Исламдағы мирас мәселесіне қатысты жазған «әл-Фараид уә әл-мәуәрис» атты еңбегінде, «илм әл-Фараид» деген – мирас ретінде қалған мүлік үлестерін, Алла Тағаланың Кітабы мен Пайғамбар сүннеті және үмметтің бір ауыздан келіскендеріне сай бекітілген белгілі мөлшерлерін, тиісті мұрагерлерге бөлу жағдайларын зерттейтін ғылым саласы, – деп анықтама берген. Сондай-ақ, әрбір мұрагердің мирастағы үлесін анықтау мақсатында, фикһ пен есептеу ережелерін өзіне қамтыған ғылым ретінде тануға да болады.

Ислам фикһ терминінде «ирс» немесе «мирас» қайтыс болған адамның артында қалған мүлкін белгілі қағидаларға сүйене отырып реттейтін ережелерді білдіреді (әз-Зухайли, 2001: 55). Сол сияқты, Имам әс-Сабуни өз анықтамасында: Мирас – марқұмнан қалған нәрсенің, артындағы тірі мұрагерлеріне иелік ретінде өтуі, ал ол нәрсе, өз кезегінде мал-мүлік немесе жылжымайтын мүлік немесе шариғат құқықтарының бірі болуы да мүмкін, – деген (Әс-Сабуни, 1990: 34). Яғни исламда мирас ұғымы тек мал-мүлікке ғана қатысты емес, шариғат құқықтарын да

өзіне қамтыйды. Сибт әл-Маридини өзінің «шархәл-фусул әл-муһиммәһ» атты еңбегінде, «фарайд» ғылымына түсіндірме бере келе, мұраның үлестерін тиісті иелеріне тапсыру барысында, белгіленген мөлшерлерін есептеу арқылы анықтайтын, мұрагерлікке қатысты фикһ ғылымы екендігін баяндап өткен. Әл-Жәләл әл-Махалли «фарайд» сөзі араб тіліндегі «фарида» яғни белгіленген үлес деген мағынаны білдіретіндігін көрсеткен. Хадистегі мирас ғылымын Құраннан кейін айтылуы – оның артықшылығы мен шарапатын, ғылыми мәртебесін анықтайды. Себебі мирас ғылымының негіздері Қасиетті Құранда, Пайғамбар хадистерінде, үмбеттің бір ауыздан келісімі (ижма) және кейбір мәселелерінде сахабалардың ижтиһадтарында кездеседі (әл-Маридини, 2004).

Исламға дейінгі араб қоғамына зер салып қарайтын болсақ, ол кезеңде де мирас құқықтарының болғанын көреміз. Алайда ол кезеңдегі мирас жүйесі адамның табиғатына сай келмейтін, тіпті, ақылға сыймайтын әділетсіздікке негізделген-ді. Соның нәтижесінде қоғамда ұрлық, қарақшылық, тонау, әлімжеттік сынды іс-әрекеттер дүние жинаудың негізгі жолы саналды. Әрине,

мұндай іс-әрекеттер әйел мен бала-шағаның қолынан келер іс емес, бұған буыны бекіген ер кісілердің баратыны анық. Өйткені жаугершілік заманда қай қоғамда болмасын, қолына қару ұстап атқа қонатын сол елдің ер азаматтары. Сондықтан ол кезеңде жас бала мен әйел кісіге қайтыс болған жақындарынан қалған мұра берілмейтін. Мирасқа қалған мұра тек, атқа қонатын ер азаматтардың арасында ғана бөлінді. Исламға дейін және исламның алғашқы дәуірінде араб қоғамында мирас алудың келесідей жолдары болды:

1. Тек пен жақындық арқылы мирас алу;
2. Бала асырап алу арқылы мирас алу;
3. Хижрет жасау және өзара бауырласу арқылы мирас алу;
4. Сертгесу арқылы мирас алу.

Исламнан алдын нағандық кезеңінде арабтар әйелдерді есепке қоспай еркектерге және балаларды қоспай жасы үлкендерге мирас қалдыратын. Тіпті өз араларында ант

арқылы да мирас жүретін. Кейін Алла Тағала мына аятты түсірумен жоғарыда аталған әділетсіздіктің күшін жойды (Сәбиқ, 1983). Құранның «Ниса» сүресінің 11 аятында: «Балаларыңа мұра қалдырғанда әділдіктен ауытқымауларың үшін Алла Тағала сендерге мынаны бұйырады: ер балаға екі қыз баланың сыбағасындай үлес беріледі. Егер барлығы қыз бала болса, һәм саны жағынан екеу немесе одан көп болса, сонда оларға мұраның үштен екі бөлігі тиеді. Ал жалғыз қыз болса, оған мұраның тең жарымы болады. Марқұмның артында бала қалса, онда артында қалған ата-анасының әрқайсысына мұраның алтыдан бір бөлігі тиесілі. Егер баласы болмай дүние-мүлкіне артында қалған ата-анасы ғана мұрагерлік етсе, анасына үштен бірі. Ал туған бауырлары болса, анасына алтыдан бір бөлігі ғана болады. Мұндай бөліс марқұмның өсиеті орындалып, қарыздары толық өтелгеннен кейін жүзеге асады. Ата-аналарың мен балаларыңның қайсысының пайдасы жағынан өздеріңе жақынырақ екенін біле алмайсыңдар. Ендеше бұл бөліс Алла тарапынан бекітілген парыз. Шүбәсіз, Алла – Алим (бәрін білетін шексіз ілім иесі), Хаким (әр ісі мен әрбір үкімі хикметтерге толы болған асқан даналық иесі)». Бұл аяттың түсу себебі. Жәбірден (р.а) келген хадисте: Рабиғ ибн Сағдтың (р.а) әйелі Пайғамбарымызға (с.а.с) екі қызымен келіп: «Иә Алланың елшісі, мына екеуі Ухуд соғысында шәһид Рабиғ ибн Сағдтың қыздары. Алайда бұлардың көкелері Сағдтың қалдырған мал мүлкінің бәрін алып қойды. Бірақ ол екеуі мүлкі болса ғана тұрмысқа шығады емес пе?!» Сонда Пайғамбарымыз (с.а.с) «Алла Тағала өзі үкімін береді» – деп айтты. Кейіннен жоғарыда айтып өткен мирас аяты түсті. Артынша Пайғамбарымыз (с.а.с): Сағдтың ағасын шақыртып, марқұмның бауыры келгенде оған: қалған дүниенің қыздарына үштен екісін, әйеліне сегізден бірін беріп, қалғанын өзіңе ал, – деді (әс-Синди, 1996).

Мұра ілімі маңызды ғылымдардың бірі, исламның бес парызын білгеннен кейінгі ең ардақтысы болып саналады. Құндылығы, маңыздылығы жағынан ең абзалы екендігі

мына аяттар мен хадистерден байқалады:

Исламда мұраның үлестерін белгілейтін адам емес, Алла Тағала. Оған: «Ата-аналарыңның және балаларыңның қайсысының пайдасы жағынан өздеріне жақынырақ екенін біле алмайсыңдар. Ендеше, бұл бөліс Алла тарапынан бекітілген парыз. Шүбәсіз, Алла – Алим (бәрін білетін шексіз ілім иесі), Хаким (әр ісі мен әрбір үкімі хикметтерге толы болған асқан даналық иесі)», – деген аят дәлел («Ниса» сүресі, 11-аят).

Құранда ешқандай мәселе мұра мәселесі секілді егжей-тегжейлі анық айтылмаған. Сондықтан мұра ілімінің маңызды екендігін білу үшін Алла Тағаланың өзі періштелерден немесе пайғамбарлардан ешқандай делдалсыз «Ниса» сүресінен аяттарды түсіріп, әрбір мұрагердің үлесін түсіндіргеніне назар аудару жеткілікті. Әрі мұрагерлердің үлесін түсіндіргеннен кейін, Алла Тағала осы аяттарды ұстанатындарға жұмақ мекеніне уәде берді, ал шекарасынан шыққандарға ауыр азап бар екенін ескертеді: «Бұлар (мұрагерге берілетін үлес) – Алланың белгілеген шекарасы. Кімде-кім Аллаға және елшісіне бағынса, Алла оны түбінен өзендер ағып жататын жаннат бақшаларына кіргізеді. Олар сонда мәңгі-бақи қалып (бақытты ғұмыр кешеді). Ең үлкен жетістік, ең зор табыс, міне, осы. Ал кімде-кім Аллаға және пайғамбарына қарсы келіп, Оның белгілеген шекарасынан асатын болса, оны ішінде мәңгі-бақи қалатын отқа тастайды. Сөйтіп, оның сыбағасы өзін қор қылатын азап болмақ» («Ниса» сүресі, 13-14 аят).

Абдулла ибн Амр (р.а): Пайғамбарымыздың (с.а.с): «Білім үш нәрседен тұрады бұлардан басқасы қосымша болып табылады: Құран, сүннет, әділ мұра», – деп айтқанын жеткізген (әд-Дәроқутни, 2004).

Абдулла ибн Масғуд (р.а) Пайғамбарымыздың (с.а.с): «Құранды үйреніңдер және адамдарға үйретіңдер. Мұра ілімін үйреніңдер. Және адамдарға үйретіңдер. Мен ертелі-кеш дүниеден озамын. Білім көтеріледі (мұра үкімдерін білетін ғалымдардың өлуімен мұра ілімі жоғалады). Тіпті, мұра жайында екі адам таласып, екеуі

мұра жайлы үкім беретін адам таппайды», – дегенін риуаят еткен (әл-Байһақи, 1989). Сол себепті ислам құқығының бұл бөліміне сахабалар (р.а) көп көңіл бөлген. Омар ибн Әл-Хаттаб (р.а): «Егер сендер өзара бір-бірлеріңмен сөйлесетін болсаңдар, мұрагерлік құқық туралы сөйлесіңдер», – деп айтқан. Әбу Һурайра (р.а) Пайғамбарымыздың (с.а.с): «Мұра ілімін үйреніңдер әрі оны адамдарға үйретіңдер. Расында ол – білімнің жартысы тіпті алғашқы ұмытылатыны және үмбетімнен алғашқы болып жойылатыны да осы мұра ілімі», – дегенін риуаят еткен (әд-Дәроқутни, 2004). Осы хадистен көріп тұрғанымыздай, мұра ілімі – ілімнің жартысы деп аталған. Себебі мұра адамның өмір мен өлім болған екі жағдайының бірімен яғни өліммен байланысты. Өмір мен өлімді қамтитын білім бүтін болса, өліммен байланысты ғылым – білімнің жартысы болары анық. Шын мәнінде, ислам құқығының бұл саласы елімізде аз зерттелгендіктен және қарапайым мұсылмандар мұраны шариятқа сәйкес бөлуге жеткілікті назар аудармайтындықтан, мұсылмандар арасында қолданыстан тыс қалып ұмытылуда. Себебі мұра ілімін жетік білетін, оны үйреніп әрі өзгеге үйрете алатындар өте аз.

Мирас ілімінің шарият ретінде бекітілуі мен хикметтері

Фикһ ғұламалары мирас ілімінің Құран аяттарымен, сүннетпен, ижмағпен және ақыли тұрғыдан да шарият болып бекітілгендігіне бірауыздан келіскен. Бұған Құраннан дәлел келтіретін болсақ «Ниса» сүресінің 11, 12, 176-аяттарында Алла Тағала мирас үкімдерін толық баяндап өтеді. Ал сүннеттегі дәлелге келсек, Абдулла ибн Аббастан риуаят етілген хадисте Алла елшісі (с.а.с): «Мұрадан өлшеулі несібелерді тиісті иелеріне үлестіріңдер. Ал олардан қалғаны ер кісілерден болған мұрагерлеріне (ғасабаларына) тиесілі деген. Ижмағ тұрғысынан болған дәлелге келсек; мирас үкімдері үмбет тарапынан бірауыздан шарият болып бікітілген. Осылайша мирас ілімі дінде орнығып, үйреніп әрі үйретілуі

міндетті болған ғылым саласына айналды. Ақыли тұрғыдан қарайтын болсақ, адамның әлеуметтік тұрмыс-тіршілігі мирас ілімін қажет етеді. Қоғам үшін бүлік пен әділетсіздік, бұзақылық пен зұлымдық жайламасы үшін, сондай-ақ, адамның құқығы аяқ асты етілмеу мақсатында жекелеген адам мен қоғам аталған үкімдерге мұқтаж. Мирас ілімі, жеке тұлғаның жан дүниесі мен отбасында, сондай-ақ қоғам ішінде тыныштық пен әділдік орнату секілді ұлы мақсаттарды жүзеге асыруды көздейді. Ендігі кезекте аталған ғылым саласының пайдаларына тоқталып өтейік:

1. *Адамдар арасында әділдік орнату.* Исламдағы мұрагерлік жүйе әділ тұрғыда, адамдар арасындағы мұраға қатысты құқықтарды, әсіресе, исламға дейінгі қоғамдарда қадірі болмаған әйелдер мен жас балалардың құқықтарын бекітіп берді. Олардың исламға дейінгі аяқ асты етілген ар-намысы мен қадір– касиетін қайтадан өз калпына келтірді. Осылайша жас бала мирас мәселесінде ересек адамдармен иық тіресердей тең құқылы дәрежеге қол жеткізді. Адал әрі әділ болған мұрагерлік жолмен өзіне тиесілі мирасты иеленіп, еш қиындықсыз одан әрі өз тіршілігін жалғастыру мүмкіндігін алды. Мұның бәрі мирас ілімінің адамдар арасында әділдік орнатуда қаншалықты маңызға ие екендігін көрсетеді.

2. *Еңбекке ынталандыру.* Адам баласы нәпақа табу жолында тер төгіп, адалынан мал жиса және сол жиған малының ертеңгі күні артында қалған балаларына, жақындарына мұра болып қалатынын білсе, бойында еңбек етуге деген құлшыныс пайда болады. Өзі өмірден өткеннен соң жиған дүниесінің зая кетпейтінін білгендіктен жан дүниесі де тыныштыққа бөленеді. Ал керісінше, еңбектеніп тапқан малының өзі дүниеден өткеннен соң, артында қалған мұрагерлеріне емес, надандық дәуіріндегідей ұстағанның қолында, тістегеннің аузында кететінін білген жағдайда, санасын мазасыздық билейді. Сол себепті мирас іліміне қатысты үкімдер, монотеистік діндерде шарият заңы ретінде бекітілді. Солардың ішінде мирас жүйелері мен үкімдерін нақты әрі егжей-тегжейлі орнатуы жағынан көшбасында ислам діні тұр.

3. *Адам баласының жер бетіндегі халифалық миссиясының жалғасуы.* Адам баласы – Алла Тағаланың жер бетіне жіберген халифасы екендігіне талас жоқ. Адамды жер бетін көркейтсін, бейбітшілік орнатсын, ол жерде жақсылық дәнетін ексін деп Өзінің уәкілі етіп тағайындады. Діттеген мақсатына жету жолында пайдалансын деп өз еңбегінің жемісін көру құқығын берді. Адам өмірден өткен соң, артында қалған дүние-мүліктің ұл-қыздарына, жақын туыстары мен ағайындарына қалатындығына сенімді болса, олардың әлеуметтік жағдайын жақсарту үшін тіршілікте аянбай еңбек етіп, әр ісінде жауаптылық танытады. Мінеки, осылайша адам баласының жер бетіндегі шынайы халифалық миссиясы да жүзеге аспақ (Жүсіпбеков, 2021: 14-16).

Ислам мұрагерлік мәселесінде көптеген өзгерістер әкелді. Мал-мүлік құқығының басты жиналу қоры мұра мен мұрагерліктен құралатындықтан, шарият заңы оған мұқият маңыз бере қарастырады. Өйткені, әділдік, заңдылық, өзгенің ақысын жемеу мұра мен мұрагерліктен жарқын көрініс табады (Барраж, 1999: 38-41). Ислам шариятындағы мұрагерлік құқықта көптеген даналықтар бар, айта кетсек:

1. Туыстық байланыстарды нығайту. Мұрагерлік құқықты білу туысқандық және бауырластық қарым-қатынастарды нығайтудың себебі, бұл туралы Алла Тағала: «...ал жақын туыстарға келсек, Алланың кітабы (үкімі) бойынша олар бір-біріне мұрагер болуға әбден лайық. Шүбәсіз, Алла – барлық нәрсені білетін шексіз ілім иесі» (Әнфәл сүресі, 75-аят). Бұл аятта туыстық байланысы бар адамдар бір-бірінің мұрагерлері болу құқығына ие болып, ал басқалар ондай құқыққа ие бола алмайтындығы туралы айтылған.

2. Қоғамда Ислам заңдары орындала бастап, қолданысқа енеді. Алла Тағала өзінің әмірлерін әр пендеге шама-шарқына қарай орындауды бұйырған, сондықтан мұсылмандар қай жерде және қашан өмір сүрсе де, Алланың бұйрықтарын орындауға тырысуы керек. Мұрагерлік құқықты зерттеу

және оны тұрмыста қолдану – бұл қоғамда Алланың заңдары көрініс табатындығының белгісі.

3. Мұрагерлік құқықтың болуы мүлікті құқығына құрметпен қарауға кепілдік береді және құқықтық жауапкершілікті қамтамасыз етіп, қайтыс болған адамның мүлкін иесіне қайтаруды міндеттейді.

4. Мұрагерлік құқықтың болуы мұсылман адам үшін мал-дүние тұрғысынан ауқатты болуға мүмкіндік береді, себебі қайтыс болғаннан кейін бұл мүлік оның мұрагерлеріне қалады. Сондай-ақ мұрагерлерді кедейліктен жеткілікті түрде қорғайды.

5. Қайтыс болған адамның мүлкі мұрагерлердің қолына түскен кезде, ол сауда айналымында пайдаланыла бастайды, ал сауда қоғамдағы нарықтың дамуына ықпал етеді.

6. Мұрагерлік құқықтың даналығының бірі-әрбір мұрагердің үлесін Алла Тағаланың өзі анықтаған. Бұл өз кезегінде мұрагерлер арасындағы дау-дамайдың, жанжал мен араздықтың алдын алады.

7. Мұрагерлік құқық арқылы кез келген адамдардың әлеуметтік мәртебесіне, тұрмыстық жағдайына қарамастан мүддесі тең қорғалады. Күшті және ықпалды адамдар әлсіздердің үлесін тартып алуға жол берілмейді, себебі Алла әркімнің үлесін анықтап қойған.

Ислам – тек діни жоралғылармен немесе құлшылық рәсімдер жиынтығымен ғана шектелетін дін емес. Ислам – адам өмірінің рухани, әлеуметтік, тұрмыстық және құқықтық сынды барлық аспектілерін қамтитын жүйе екендігін байқауға болады. Шариағат заңдары қоғам үшін маңызды орынға ие болған, мирас-мұрагерлік құқықтарды реттеу әрі заңнамалық тұрғыдан жүйелеу міндетін өзіне қамтыған. Ал ол өз кезегінде ислам шариағатының заңдылықтарын, құқықтық нормаларының теориялық және практикалық жақтарын ғылыми тұрғыдан терең зерттеп анықтауды қажет етеді. Сондықтан, исламның ерте тарихи кезеңдерінен бері, мирас ілімінің зерттелуі

мұсылман ғалымдарының назарынан тыс қалмаған. Мұрагерліктің исламдық үлгісінің қалыптасуы – ислам дініндегі экономикалық қатынастардың көрініс тауып, өз алдына бөлек ғылым ретінде дамуына үлкен әсерін тигізді деп айтуға болады.

Фард иелерінен болған әйелдер мұрасы

Еуропада 18 ғасырда ғана әйел адамның заң бойынша келісімшарттың кез-келген түрін түзе алуы туралы құқық орнатылды. Яғни сатып алуға, сатуға, меншікті иеленуге, мұра алуға, басқа да экономикалық құқықтарды пайдалануға рұқсат алды. Ал ислам дінінде осыдан 14 ғасыр бұрын әйелдің құқықтарын анық, жүйелі, әділ белгілеген. Дінімізде еркек пен әйелдің құқығы заң алдында бірдей. Әрқайсысына өзінің табиғи болмыстарына лайықты құқықтар беріліп, міндеттер жүктелген. Әйелдердің міндеттері өзінің әлсіз жаратылысына сай жеңілдетілген.

Мұсылман әйелдің құқығы, оның мұрадан сыбағасы, ер мен әйел арасындағы теңсіздік тақырыбы – қазіргі таңның аса күрделі де өзекті мәселесінің бірі. Мирасқа қатысты Құран аяттары түсіп, мұрагерлердің үлестерін баяндағанда, арабтардың арасында даудамай шығып, бұл аят түспегендей, Пайғамбарымыз (с.а.с) екінші рет бұл аятты қайталамайтын шығар деген үмітпен, ұмытқысы келді. Себебі ұзақ жылдар бойы әйелдің қоғамдағы, отбасындағы орны болмаған, мұраны әйелге ешқашан бермеген еді, сол үшін бұл аятқа амал ету оларға қиынға соқты. Барлығы болмаса да, кейбіреулері: Әйел мұраның сегізден бірін ала ма? Қыз жартысын ала ма? Кішкентай бала мұра ала ма? Бұлардың барлығы соғыспайды, олжа таппайды – деп, Пайғамбарымыздан (с.а.с) барып, анық-қанығын сұрағысы келіп былай дейді: қызы әкесінен қалған мұраның жартысын ала ма? Атқа мінбесе де? Соғыспаса да? Алла елшісі (с.а.с) бұл сұрақтарға аятпен жауап бергеннен кейін бәрі орнына келген еді. Осылайша ислам бұрын мұра алмайтын әйелге міндетті үлес тағайындады.

Ислам мұрагерлік туралы заңдарды отбасы мен қоғам шеңберіндегі әйел мен күйеуінің қаржылық жауапкершілігі мен

функцияларына сәйкес келтірді. Исламда мұрагерлік туралы заң қаржылық-экономикалық мәселе ретінде әлеуметтік әділеттілік қағидасынан туындайды. Сонымен қатар, мұрагерлік туралы ислам құқығы заңдарының шынайы негізі мұрагерлерді жынысы бойынша бөлу болып табылмайды. Мұрагерлік туралы Алла Тағаланың дана заңдарының әлдеқайда терең негіздері бар.

Мұрагер әйелдер дегеніміз – жасына қарамастан мұрагерлік құқығына кіретін келесі әйел адамдар:

1. Туған қызы. Қызының балалары енді мұрагерлер болып саналмайды.
2. Ұлының қызы (немересі). Сондай-ақ, осы түрге туысқан әрі ер жақтан болған барлық қыздары (шөберелері) жатады.
3. Туған ана.
4. Ананың анасы (әже). Сондай-ақ, бұл түрге тек әйелдер жақтан болған туысқан әжелер (әжесінің анасы) кіреді.
5. Әжесінің анасы (әжесі). Және бұл түрге туысқан болған барлық әжелер (әжесінің анасы) жатады.
6. Туған әпкесі.
7. Аналары әртүрлі болып, бір әкеден шыққан әпке.
8. Бір анадан туған, бірақ басқа әкеден болған әпке.
9. Әйелі.
10. Бұрынғы құл иесі. Өзі босатып, азаттық берген құлының мұрасын алады, егер оның өзінен басқа мұрагерлері болмаса (Нургалеев, 2009: 20-21).

Фард үлестерінің иелері – он екі. Фард иелері – Құранда аталған белгілі үлестердің иелері. Яғни, «Ниса» сүресінің 11, 12 және 176-аяттарында үлестері айтылатын адамдар. Құранда аталған үлестерін алуы парыз болғандықтан олар фард иелері деп аталған. Сол он екі парыз иесінің басым көпшілігі әйел адам: Олардың төртеуі ер: әке, ата, күйеу, анасы бір ұл бауыр және сегізі – әйел: (қыз, ұлының қызы, туған қыз бауыры (әкесі де анасы да бір), бір әкеден қыз бауыр (анасы бөлек), бір анадан қыз бауыр (әкесі бөлек) ана, әже, әйел. Құранда келген әйел адамның мұрасына зер салатын болсақ олардың үлесін ғасабалық

жолымен емес (Ғасаба – мұрагерлердің ішінен өзінен басқа ешкім болмай, жалғыз қалса, барлық мұраға тиесілі, ал егер парыз иелерінен біреу болса, олар үлесін алған соң қалған қалдық мұраны алушы) көбінесе осы фард жолымен бөліп бергенін байқаймыз. Осылайша Алла Тағала өз даналығымен әйел затын мұрагер болу жағынан ерекше орынға қойды (Ауратани, 2010: 25). Осы әйел адамдардың үлес түрлері төмендегідей:

Ана мұрасы.

Мұра қалдырушының балалары және бауырларының болу, болмауына қарай ананың үлесі өзгереді. Мұрадан үлесі үш түрлі болады:

а) 1/3. Бұл үлесін екі жағдайда алады.

– Марқұмның дүние-мүлкіне артында қалған анасы және әкесі ғана мұрагерлік етсе, анасына 1/3 тиеді.

– Анасы марқұмның туған ұл бауырымен бірге мұрагерлік етсе, анасына 1/3, ұл бауырына қалған 2/3 ғасабалық жолмен тиеді.

Дәлелі: «Егер баласы болмай дүние-мүлкіне артында қалған ата-анасы ғана мұрагерлік етсе, анасына үштен бірі тиеді» (Ниса11 аят).

ә) 1/6. Бұл үлесінде де екі жағдайда алады.

– Мұра қалдырушының ұрпағы болса, анасы мұраның 1/6 алады.

– Мұра қалдырушының бірнеше ұлы немесе қызы немесе аралас туған немесе бір әкеден не бір анадан бауырлары болса, анасы 1/6 алады (әс-Сәләм Бәлий, 2003: 22).

Дәлелі: «Марқұмның артында бала қалса, онда артында қалған ата-анасының әрқайсысына мұраның алтыдан бір бөлігі тиеді» және «Ал туған бауырлары болса, анасына алтыдан бір бөлігі ғана тиеді» (Ниса 11 аят).

б) Мұраға марқұмның ата-анасы мен ерлі-зайыптылардың бірі мұрагерлік етсе, жұбайы үлесін алған соң қалған мұраның 1/3 анасы алады.

2. Әже мұрасы.

Әженің үлесі 1/6. Бұл үлесін фард жолымен мына екі шарт табылған кезде алады:

Марқұмның анасы болмау керек;

Өзін мұра алудан тосып қалатын басқа мұрагерлер болмау керек.

Әженің мұрадан 1/6 алуына қатысты мына хадис келген: Әбу Бәкір Сыддыққа (р.а) бір әже келіп, менің немерем қайтыс болған еді,– деп өзінің мұрадан алатын үлесін сұрайды. Әбу Бәкір (р.а) Алла елшісінен (с.а.с) осы мәселе туралы ешнәрсе естімедім. Мен сахабалардан сұрайын,– деп жібереді. Бесін намазынан кейін сахабалардан әженің мұрасы туралы білетіндерін сұрайды. Сонда Мұғири ибн Шуғба (р.а) Пайғамбарымыздан бір әже келіп мұрасын сұрағанда оған алтыдан бірін берді,– деді. Әбу Бәкір (р.а): Осыны білетін басқа адам бар ма?,– деді. Сонда Мұхаммад ибн Мәсләма (р.а): Мұғираның (р.а) сөзін растады. Сосын Әбу Бәкір (р.а) әженің үлесін берді (Әд-Дәрімиді, 2000).

Әйел мұрасы.

а) 1/4. Мұра қалдырушының ешқандай ұрпағы болмаса, әйелі мұраның 1/4 алады.

ә) 1/8. Марқұмның (күйеу) бір әйелінен ұрпағы болса, әйелі 1/8 алады.

Дәлелі: «Арттарыңда ұрпақ қалмаса, қалдырған мұраларыңның төрттен бірі жұбайларыңа тиесілі болады. Ал егер арттарыңда ұрпақ қалса, онда жұбайларыңа мұраның сегізден бірі ғана тиеді» (Ниса 11 аят).

Қыз мұрасы.

Қыздар мұрасының үлесі төмендегідей:

а) 1/2. Мұра қалдырушының жалғыз қызы болса, оған мұраның 1/2 тиеді. Дәлелі: «Қыз жалғыз болса, оған мұраның тең жартысы тиеді» (Ниса 11 аят). Қыздан басқа мұраға ешкім мұрагерлік етпесе, барлық мұраны алады.

ә) 2/3. Екі немесе екіден көп қыздары болып, басқа ұрпағы болмаса, қыздарға 2/3 беріледі. Дәлелі: «Ал егер саны жағынан екеу немесе одан көп болса, сонда оларға мұраның үштен екі бөлігі тиеді» (Ниса 11 аят).

б) Марқұмның мұрасына қызы мен ұлы мұрагерлік етсе, қызға ұлға тиісті үлестің жартысы беріледі. Дәлелі: «ер балаға екі қыз баланың сыбағасындай үлес беріледі». (Ниса 11 аят)

5. Ұлдың қызының (марқұмның ұлының балалары фард иелерінен, ал қыздардың балалары фард иелерінен саналмайды) мұрасы.

а) 1/2. Бұл үлесін мына шарттар табылған кезде алады:

– туған қыздары, немере қыздың әкесі және ұлдың қызының ұл бауырлары немесе туыстық дәрежелері бірдей ешкім болмаса;

– ұлдың қызы біреу болса.

ә) Жоғарыдағы шарттар орындалып, ұлдың қызы біруден көп болған жағдайда оның үлесі 2/3 болады.

б) Қыздың туған бауыры немесе көкесінің баласы болса, ұлға екі қыздың үлесіндей беріледі.

Ұлдың қызына берілетін жоғарыдағы үш үлесіне Құранның «Ниса» сүресінің 11 аяты негіз болады: «Ер балаға екі қыз баланың сыбағасындай үлес беріледі. Егер барлығы қыз бала болса, һәм саны жағынан екеу немесе одан көп болса, сонда оларға мұраның үштен екі бөлігі тиеді. Ал жалғыз қыз болса, оған мұраның тең жартысы тиеді».

в) Немере қыздар туған қызбен бірге мұрагерлік етсе, және немере ұлдар болмаған жағдайда оның үлесі 1/6.

Дәлелі: Ибн Масғұд (р.а) қыздың, немере қыздың және қыз бауыр (мұрагерлік үлесі) жайлы сұралғанда: Мен бұған қатысты Алла елшісі (с.а.с) айтқан үкімді айтамын: «Қызға жартысы немере қызға – алтыдан бірі тиесілі, (бұл екеуі мұрагерлік мал-дүниенің) үштен екісін құрайды, ал қалғаны – қыз бауырға тиесілі» – деген (Әт-Тирмизи, 1996).

г) Мұраға бірнеше туған қыз бен ұлдың қыздары мұрагер болған кезде туған қыздардың үлесі 2/3, ал немере қыздар мұрадан ешнәрсе алмайды.

6. Қыз бауырдың мұрасы.

а) 1/2. Бұл үлесін төмендегі шарттарға сай келсе алады:

– мұра қалдырушы каләлә (артынан ата-анасы мен балалары қалмаған марқұм) болу керек;

– қыз бауыры жалғыз болса;

– ғасаба болатын ұл бауыры болмаса.

Дәлелі Ниса сүресінің 176-аяты: «Артында бала қалмаған (әкесі де өзінен бұрын қайтыс болған) ер кісі қайтыс болып, артында (туған немесе бір әкеден) жалғыз қарындасы (яки қыз бауыры) қалса, қалдырған мұрасының

тең жартысы соған тиесілі (ал қалған жартысы әкесі жағынан жақындарына тиесілі), ондай жақындары болмаған жағдайда қалған мұра түгелдей қарындасына тиесілі болады.

ә) 2/3. Бұл үлесін мына шарттар орындалса алады:

- мұра қалдырушы кәләлә болу керек.
- екіден көп қыз бауыры болса;
- ғасаба болатын ұл бауыры болмаса.

Дәлелі Ниса сүресінің 176-аяты: «Егер марқұмның артында (туған немесе бір әкеден) екі қыз бауыры ғана қалса, олар бауырларынан қалған мұраның үштен екі бөлігін алады».

б) Мұра қалдырушының ұл және қыз бауыры болған жағдайда, ұлға екі есе көп беріледі. Дәлелі Ниса сүресінің 176-аяты: «Ал егер марқұмның артында (туған немесе бір әкеден) ұл-қыз бауырлары ғана қалса, мұндай жағдайда еркек кіндік мұрагерге әйелден екі есе көп үлес тиеді».

в) Мұрагерлерден туған қыз және немере қыз болып, туған ұл бауыр болмаған жағдайда, қыз бауыр ғасабалық жолмен қалған мұраны алады. Бұл үлеске жоғарыда келген хадистегі Ибн Масғұдтың (р.а) сөзі дәлел болады.

г) Ұл немесе ұлдың ұлы немесе әкесі болған жағдайда, мұрадан ешнәрсе алмайды.

7. Бір әкеден анасы бөлек қыз бауырдың мұрасы.

а) Егер мына шарттар орындалса 1/2 алады:
– мұра қалдырушы кәләлә болу керек;
– бір әкеден қыз бауыры жалғыз болса;
– туған ұл немесе қыз бауыры және ғасабалық жолмен алатын бауыры болмаса.

ә) 2/3. Мына шарттар орындалса алады:
– екіден көп бір әкеден қыз бауыры болса;
– туған бауырлары және ғасабалық жолмен алатын бауыры болмаса;
– мұра қалдырушы кәләлә болу керек.

б) Қыз бауырға ғасаба болатын ұл бауыры болған жағдайда, ұлға екі қыздың үлесіндей беріледі.

в) Туған қыз және немере қыз болса немесе екеуінің бірі болса, қыздар үлестерін алған соң, ғасабалықпен қалған мұраны алады.

г) 1/6 -ін мына шарттар орындалса алады:
– туған қыз бауырымен бірге мұрагер болса;
– туған ұл немесе бір әкеден ұл бауыры болмаса;

– мұра қалдырушы кәләлә болса.

ғ) Бір әкеден қыз бауыр келесі мұрагерлердің бірі болса, мұрадан ешнәрсе алмайды: ұлы, ұлының ұлы, әкесі, туған ұл бауыры, туған екі қыз бауыры, қызы, ұлдың қызы [16].

8. Анасы бір әкесі бөлек қыз бауырдың мұрасы.

а) 1/6. Мына екі шартпен алады:

– анасы бір ұл, қыз бауыры жалғыз болуы керек.

– мұра қалдырушы кәләлә болу керек.

Дәлелі: «Егер қайтыс болған ер адамның немесе әйелдің артында қалған ата-анасы да, балалары да болмай, (бір анадан) ұл бауыры немесе қыз бауыры ғана болса, олардың әрқайсысына мұраның алтыдан бір бөлігі тиеді».

ә) 1/3. Бұл үлесін төмендегі екі шарт орындалса алады:

– екіден көп анасы бір бауырлары болса;

– мұра қалдырушы кәләлә болса, бір анадан (ұл, қыз) бауырларға бәріне ортақ 1/3 беріледі.

Дәлелі: «Ал егер бір анадан ұл-қыз бауырлары көп болса, онда олар мұраның үштен бір бөлігін өзара теңдей етіп бөліп алады».

Қорытынды

Исламның мұрагерлік құқығы негізгі қағидаттар ретінде әділеттілік пен гуманизмді, Құран талаптарын қатаң сақтауды талап етеді. Исламдағы мұрагерлік құқықтың негізгі дереккөзі – Құран. Шарифатта мирас – қайтыс болған адамның дүние-мүлкінің тірі мұрагерлеріне иелікке өтуі. Қайтыс болған адамның артында қалған дүниесі мал-мүлік, ақша, жылжымайтын мүлік немесе басқа да шарифат құқықтары аясына кіретін кісі ақысы, сондай-ақ, иелікке өтетін нәрсе болуы мүмкін. Осының барлығы мирас болып есептеледі.

Мақалада, мирас жайлы Құран аяттары мен Пайғамбар (с.а.с.) хадистері негізге алынып, мирасқа катысты ғалымдардың айтқан пікірлері жан-жақты қарастырылған. Әрі мирас сөзінің тілдік және терминдік мағыналары берілді. Сондай-ақ, ислам ғалымдарының Құран аяттары мен хадистерге сүйене отырып, фард иелерінен болған

әйелдер мұрасы мен олардың мирасқа ие болу тәртіптеріне қатысты айтқан пікірлері сараланды.

Қорытындылай келе, Исламдық мұрагерлік құқықтың негізгі ерекшелігі: мұрагердің басқа мұрагерлер санын шектеу құқығына ие болмауы. Ислам мұрагерлік туралы заңдарды отбасы мен қоғам шеңберіндегі әйел мен күйеуінің қаржылық жауапкершілігі мен

функцияларына сәйкес келтірді. Исламда мұрагерлік туралы заң қаржылық-экономикалық мәселе ретінде әлеуметтік әділеттілік қағидасынан туындайды. Сонымен қатар, мұрагерлік туралы ислам құқығы заңдарының шынайы негізі мұрагерлерді жынысы бойынша бөлу болып табылмайды. Мұрагерлік туралы Алла Тағаланың дана заңдарының әлдеқайда терең негіздері бар.

Әдебиеттер тізімі

- Адил Ибраһим Ауратани. Әхкәм мирас әл-марат фи әл-фиqh әл-ислами // ән-Нәжәх. – Палестина. 2010. – Б. 25.
- Али ибн Омар әд-Дәроқутни. Сунан әд-Дәроқутни. Бейрут: «Муассасату әр-рисәлә», 2004. – 118 б.
- Барраж Ж.М. Ахкам әл-мирас фи әш-шариға әл-исламия. – Оман: «Дар әл-илмия», 1999. – Б. 38-41.
- Әбу Бакр Ахмад ибн Хусейн әл-Байһақи. Әс-Сунан әс-Сағир. – Кайр: «Дәр әл-уәфә», 1989. – 353 б.
- Әбу әл-Хасан әл-Хәнәфи әс-Синди. Сунан ибн Мәжә. – Бейрут: «Дәр әл-мағрифә», 1996. – 317 б.
- Әбу Иса Мухаммад ибн Иса әт-Тирмизи. Әл-Жамиғ әл-кәбир. Бейрут: «Дәр әл-ғарб әл-исләми», 1996. 3 т. – 600 б.
- Әбу Мухаммад Абдулла ибн Абдурхман әд-Дәримид. Муснад әд-Дәримид. – Риад: «Дәр әл-муғни», 2000. 4 т. – 1928 б.
- әс-Сәийд Сәбиқ. Фиqh әс-Сунна. Бейрут: «Дәр әл-фикр», 1983. – 424 б.
- Жүсіпбеков Ж., Илесбеков Б. Исламдағы мирас ілімі. – Алматы: «Нұр-Мұбарак», 2021. – 200 б.
- Мәһир Бархуми. Луғату әл-мәуәрис фи әл-Қурән әл-Кәрим уә әл-Хадис әш-Шариф. – Бейрут: «Жәмиғату Бейрут әл-арабия», 2013. – 12 б.
- Мустафа Ашур. Илм әл-мирас. – Кайр: «Мактаба әл-Қуран», 1988. – Б. 84-86.
- Мұхаммед әз-Зухайли. Әл-фараид уә әл-мәуәрис уә әл-уәсая. – Бейрут: «Дәр әл-кәләм әт-тайб», 2001. – Б. 55-56.
- Мұхаммед Әли Әс-Сабуни. Әл-Мәуәрис фи әш-Шариға әл-Исламия фи дауи әл-китәб уә әс-сунна. – Каир: «Жамиға әл-Азһар», 1990. – 34 б.
- Нургалеев Р.М. Наследственное право в исламе. – Казань: «Издательство ДУМ РТ», 2009. – Б. 20-21.
- Сибт әл-Маридини. Шарх әл-фусул әл-мухimmә фи мәуәрис әл-уммә. – Риад: «Дәр әл-асама», 2004. – Б. 76-77.
- Уахид ибн Абд әс-Сәләм Бәлий. әл-Бидая фи илм әл-мауарис. «Дәр ибн ражаб», 2003. – 22 б.
- Усенов У.М. Право женщины на наследство в исламском праве // Наука, Кыргызстана. – № 6. – 2017. – 121 б.

А.Ш. Жамашев¹, И.Р. Наурзалиев², Т. Кожа¹

^{1,3}Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

²Колледж Медресе Абу Ханифа, Алматы, Казахстан

Привилегия наследства в исламе и наследие женщин от владельцев фард

Аннотация. Наука о наследственном праве исламской религии представляет собой развитую область, основанную на многовековом опыте мусульманских ученых. Наследство – одна из заповедей Всевышнего Аллаха, которая при правильном выполнении приносит радость в сердце человека, вносит стабильность в его общественную жизнь и упорядочивает его отношения. Основным принципом ислам-

ского наследственного права является соблюдение норм Корана. В исламском шариате Всевышний Аллах придавал особое значение науке о наследовании и подробно объяснял проблемы непосредственно под своим руководством. Всевышний Аллах в Своей безграничной мудрости показал нам беспрецедентную систему справедливого распределения наследства, оставленного умершим человеком, между наследниками. В этой системе нет места спорам и дракам между наследниками.

В данной статье проводится краткий анализ понятия наследования, используемого в исламском праве с точки зрения лингвистических и терминологических определений, основных источников ислама, Корана и хадисов Пророка. Будут обсуждаться вопросы, связанные с приоритетом исламского наследия, а также его значением в исламском праве. Основной принцип исламского наследственного права основан на нормах Корана с особым акцентом на правилах и решениях. Утверждается, что правовая система наследования в исламе сильно отличается от других правовых систем, и что ни один вопрос в Коране не освещен так детально, как вопрос наследования. Шариатские юристы представят свои взгляды на науку о наследовании в исламе и дадут краткий обзор проявлений наследственного права в доисламском арабском обществе. Будут изложены основные принципы права наследования и доля каждой наследницы женского пола от владельцев фард.

Ключевые слова: Коран, хадис, наследие в исламе, учение мирас, арабское общество, владельцы фардов, наследственное право, доля, доказательство, женское наследие.

A.Sh. Zhamashev¹, I.R. Naurzaliyev², T. Koja¹

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abu Hanifa Madrasah College, Almaty, Kazakhstan

Inheritance privilege in Islam and the legacy of women from fard owners

Abstract. The science of the inheritance law of the Islamic religion is a developed area based on the centuries-old experience of Muslim scholars. Inheritance is one of the commandments of Almighty Allah, which, when properly performed, brings joy to the heart of a person, brings stability to his social life, and streamlines his relationships. The basic principle of Islamic inheritance law is the observance of the norms of the Koran. In the Islamic Sharia, Allah Almighty emphasized the science of inheritance and explained the problems in detail directly under his guidance. Allah Almighty in His infinite wisdom has shown us an unparalleled system of equitable distribution of the inheritance left by a deceased person among the heirs. In this system, there is no place for disputes and fights between heirs.

This article provides a brief analysis of the concept of inheritance used in Islamic law in terms of linguistic and terminological definitions, the main sources of Islam, the Koran, and the hadiths of the Prophet. Issues related to the priority of Islamic heritage, as well as its significance in Islamic law, will be discussed. The basic principle of Islamic inheritance law is based on the norms of the Qur'an, with particular emphasis on rules and decisions. It is argued that the legal system of inheritance in Islam is very different from other legal systems and that no issue in the Qur'an is more detailed than the issue of inheritance. Sharia jurists will present their views on the science of inheritance in Islam and give a brief overview of the manifestations of inheritance law in pre-Islamic Arab society. The basic principles of the right of succession and the share of each female heiress from fard owners will be outlined.

Keywords: Quran, hadith, heritage in Islam, Miras teaching, Arab society, fard owners, inheritance law, share, proof, female heritage.

References

- Abu al-Hasan al-Hanafi as-Sindi. Sunan ibn Madja [Sunans Ibn Maja]. (Beirut, «Dar al -Magrifa», 1996, 317 p.), [in Arabic].
- Abu Bakir Ahmad ibn Husein al-Baiqahi. Sunan as-Sagir [Sunan as-Sagir]. (Kair, «Dar al – uafa», 1989, 353 p.), [in Arabic].
- Abu Isa Muhammed ibn Isa at-Tirmizi. al-Djamı al-Kabır [Great collection]. Beirut: «Dar al-Islam», 1996. 3 v. – 600 p.), [in Arabic].

Abu Muhammed Abdullah ibn Abdurrahman ad-Darimi. Musnad ad-Darimi [Musnad ad-Darimi]. (Riad, «Dar-almugni», 2000, 1928 p.), [in Arabic].

Adil Ibrahim Auratani. Axbkam Miras al-mara fi al-fiqh al-Islami [The provisions of women's inheritance in Islamic jurisprudence] An-Nadjah. Palestna. 25 p., [in Arabic].

Ali ibn Omar ad-Daroqutni. Sunan ad-Daroqutni [Sunans ad-Daroqutni]. (Beirut, «Muassasatu ar-risala», 2004, 118 p.), [in Arabic].

Baraj J.M. Ahkam al-miras fi al-shariaa al-islamiya [Provisions of inheritance in Islamic Sharia], (Oman, "Daru iafa al-ilmia", 1999, P. 38-41), [in Arabic].

Mahir Barhumu. Lugatu al-mauaris fi al-Qurani al-Karim ua al-Hadis al-Sharif [The language of inheritance in the Noble Qur'an and the Noble Hadith], (Beirut, «Jamigatu Beirut al-Arabia», 2013, 12 p.), [in Arabic].

Muhammed Alı As-Sabuni. Al-Mauaris fi ash-Sharia al-Islam fi dauı al-kıtab ua fi as-Sunna [Inheritances in Islamic Sharia in the light of the Qur'an and Sunnah]. (Kair, "Jamıga al-Azhar", 1990, 34 p.), [in Arabic].

Muhammed az-Zuhailı. Al-faraıd ua al-mauaris ua al-uasaia [Ordinances, inheritances, and commandments]. (Beirut, «Dar al-Kalam At-taib», 2001, P. 55-56. [in Arabic].

Mustafa Ashur. Ilm al-miras [Inheritance of knowledge]. (Qayı, «Maktab al-quran», 1988, P. 84-86), [in Arabic].

Nurgaliev R.M. Nasledctvennoe parvo v islame [Inheritance law in Islam]. (Qazan, «Izdatelstvo Dum RT», 2009, P. 20-21), [in Russian].

Sibt al-Maridini. Sharh al-fusul al-muhimma fi mauaris al-umma [Explanation of the important chapters in the inheritance of the natio]. (Riad, «al-asama», 2004, P. 76-770, [in Arabic].

Uahid ibn Abd as-Salam Bali. al-Bidaia fi ilm al-Mauaris [the beginning of the science of inheritance]. «Dar ibn radjab», 2003. 22 p. [in Arabic].

Usenov U.M. Pravo jenshiny na nasledstva v islamskom prave [A woman's right to inheritance in Islamic law]. (Nauka, Kyrgyzstana No.6, 2017, 121p.), [in Russian].

Zhusipbekov Zh., Plesbekov B. Islamday miras ilimi. (Almaty, «Nur-Mubarak», 2021, 200 p.), [in Kazakh].

As-Said Sabıq. Fiqh as-Sunna [Sunnah Jurisprudence]. (Beirut, «Dar al-fıkr», 1983, 424 p.), [in Arabic].

Авторлар туралы мәлімет:

Жамашев Азамат Шұтбайұлы – Ph.D., Дінтану және мәдениеттану кафедрасының аға оқытушысы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Наурызалиев Изатилла Рахматуллаұлы – магистр, арнайы пәндер оқытушысы, Әбу Ханифа медресе колледжі, Алматы, Қазақстан.

Қожа Тоқтияр – магистрант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Zhamashev Azamat Shutbauly – Ph.D., Senior Lecturer of the Department of Religious Studies and Cultural Studies, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty city, Kazakhstan.

Naurzaliyev Izatilla Rahmatullauly – Master, teacher of special subjects, Abu Hanifa college, Almaty, Kazakhstan

Khoja Toktiyar – master's student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.